

FOUCAULT – 40 ÉV MÚLTÁN

2024. december 06.

ELTE TáTK, Ferge Zsuzsa Kari Tanácssterem
(1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/A, 0.100C)

ABSZTRAKTOK

Bene Adrián
PTE BTK

Foucault hatása Agamben „puszta élet”-fogalmára

Foucault 1978-ban írta *La vie: l'expérience et la science* című szövegét (csak 1985-ben jelent meg), amelynek Agamben szerint órási jelentősége lett volna Foucault gondolkodói pályájának alakulása szempontjából. Foucault a szubjektumot itt helyezi át az élet dimenziójába, amelyet Georges Canguilhem nyomán itt már a hibázás, a tévedés színtereként közelít meg. Ez az élet lehetett volna a tudás és a hatalom mellett a biopolitika harmadik pillére. Foucault-t a francia tudományfilozófia és a francia fenomenológia élet-felfogása egyaránt inspirálta, a legkevésbé tisztázatlan ezek közül talán a sartré-i „megélt tapasztalat” esetleges hatása. A tudat személytelen mezőként való felfogása Agambennek is fontos lesz, aki ebből és Deleuze abszolút immanencia (amelyet a szerző *L'Immanence: une vie...* című írásában összekapcsol a transzcendentális mező koncepciójával) fogalmából kiindulva jut el a puszta élet fogalmához. Az élet mint immanencia meghatározatlanság, egyediség, kiáradás, megelőlegezve *A testek használata* koncepcióját, amelyben a az abszolút immanenciát Agamben a tápláló étellel állítja szembe, a puszta élet elszigetelésének ellentétéként. Ez az élet abszolút közvetlenség, amely az érzetet, a szokást, a szemlélődést állítja a tudás helyébe. A későbbi életforma-konceptióval szemben a *Homo sacer* első köteteiben ennek tétje a biopolitikai megosztás kivédése, amelynek lehetőségét Agamben a puszta életben, az auschwitzi „muzulmán” kívülállásban és emberalattiságában ragad meg.

Csányi Gergely
ELTE TáTK

Egy elképzelt vita. Foucault és Laqueur a maszturbációs pánikról

Michel Foucault az 1970-es évek közepén írt egyik fő műve, a *Szexualitás története I.: A tudás akarása* egyik főhőse a *maszturbáló gyermek*. A *gyermek nemi szervének pedagógizálása* jól példázza a szexualitásnak azokat a stratégiáit, amelyekről Foucault ír. A gyermeki maszturbáció a „természetesnek” és a „természetellenesnek” a határán áll, „természetessége” miatt egészében elnyomhatatlan, de „természetellenessége” miatt folyamatos megfigyelést igényel. Ebben a megközelítésben a gyermeki szexualitás egyszerre értékes és veszélyes jelenség, egyszerre a fajfenntartó magatartások szocializálásának értékes tárgya és az „elkorcsosulásnak” kitett „kezdeti”, „sérülékeny” szexualitás, ezért kell a pedagógizáción keresztül vallomásra bírni, ezáltal a tudás-hatalom mátrixba illeszteni. Míg a felnőttkori maszturbációt mint szexuális másságot a testben a medikalizáción keresztül rögzítik. Az auto-monoszexuálisok annak a határvonalnak a túloldalára kerülnek, amely elválasztja a diszkréciót élvezőket, akik alkalmasak a munkaerő reprodukciójára, azoktól, akik a hatalom mechanizmusainak középpontjába kerülnek, tehát akiket meg kell figyelni és potenciálisan meg kell javítani.

Ezekkel a folyamatokkal jellemzi Foucault a „maszturbálás ellen indított háborút, mely csaknem két teljes évszázadon keresztül tartott Nyugat-Európában”.

Thomas Laqueur robusztus maszturbáció-monográfiájában ezzel szemben a maszturbációs pánik és az ezt kísérő „háború” két értelemben is piaci jelenség. Egyrészt a polgári-kapitalista társadalmakkal szembeni szorongások fejeződnek ki benne. Mi lesz, ha a „piac láthatatlan keze” mégsem igazgatja ügyesen a társadalmi viszonyokat és a piacon hozzáférhető végtelen javak a hedonista atomizációhoz vezetnek. A magányos, bárki számára korlátlanul hozzáférhető és alig-alig kontrolálható élvezettől való viszolygás a piaci társadalomtól való szorongást fejezi ki. Ahogy Laqueur híres megállapítása szól, „a magányos bűnnel nem az a legnagyobb baj, hogy bűn, hanem hogy magányos”. Másrészt az anti-maszturbációs kampány maga is piaccá vált, a diskurzus nem leválasztható az anti-maszturbációs termékektől és az ezekhez létrehozott reklámokról.

Előadásom e két szerző félig-meddig elképzelt vitájáról szól. Laqueur tudott reflektálni Foucault-ra, de a választ csak elképzelni lehet.

Dupcsik Csaba

HUN-REN TK Szociológiai Intézet, KRE BTK Szociológiai Tanszék

A gerenda Foucault szemében

Hatalom, tudás, és a hatalom/tudás megszerzésére irányuló pillantás

A hatalom és a tudás foucault-i újraértelmezése kétségkívül jelentős elméleti hozadékkal bír. Ugyanakkor a *hatalom* hatókörének kiterjesztése olyan inflációs folyamatokat is gerjesztett, amelyek megközelítésének eredményeit fenyegetik.

A foucault-i *tudás*-felfogás röppályájára talán a Marx által útjára bocsátott *munka* kategória lehet a jó analógia. Foucault is kettéválasztja a maga fogalmát: egyrészt egy magas elvonatkoztatási szinten megragadott tudásról ír, másrészt egy nagyságrenddel alacsonyabb elvonatkoztatási szinten megfogalmazott tudásról, amelyet konkrét egyénekről – vagy azok csoportjairól – szóló akták, kartotékok, feljegyzések, statisztikák, jelentések stb. tartalmaznak. Inspiráló, de a két tudástípus összekapcsolása nem meggyőző (pedig például azt a gondolatot, amelyre maga Foucault is *célzásokat* tesz, nevezetesen, hogy a humán- és társadalomtudományok eredete e második tudástípushoz köthető, érdemes lett volna kibontani).

Ahogy érdemes lehet Foucault szembeállítását Norbert Elias nézeteivel is. A német klasszikus – egyébként évtizedekkel Foucault előtt –, a fegyelmezés, a hatalom mikrotechnikái, a *power gaze* egy másik teoretikusaként is felfogható (még ha természetesen nem is ezeket a kifejezéseket használta). Elias azonban a fegyelmező társadalom felemelkedése mögött *interdependenciákat* mutat ki, az *önfegyelmezés* pedig nem (okvetlenül) a hatalomnak való behódolást, hanem a „játékban maradás” egyéni érdekét.

Miközben Foucault igyekszik azt szétválaszthatatlanul a „túlterjesztett” hatalom-fogalmához kapcsolni, paradox módon, kifejezetten *redukált* tudás-fogalmat implikál. Ismét a fenti analógiát használva: Jürgen Habermas mutatott rá arra, hogy Marx elméleti rendszerében a munka fogalmát abszolutizálta, miközben elhanyagolta az interakció kategóriáját. Igaz, kellett egy bő évszázad – valamint a posztindusztriális/későkapitalista társadalmi átalakulás –, hogy kiderüljön: ez a hiányosság a marxista megközelítés (egyik) gyenge. Bármennyire érdekes utakra csábít minket a foucault-i értelemben vett *tekintet* (*le regard, gaze*), talán érdemes lenne egy pillantást vetni a GPS-re is, hátha a lenyűgöző távlatok egyszer csak intellektuális zsákutcává szűkülnek.

A 21.századi börtön fegyelemgépezete

A *Discipline and Punish After Twenty Years* című tanulmányában Alford azt állítja, hogy a modern fegyházak nemhogy nem „panoptikusak”, de sok tekintetben a „mindenkit megfigyelés alatt tartó, láthatatlan hatalom” elrendezés ellentéte jellemző rájuk. A valódi hatalom értelmezése szerint annyit jelent, hogy felesleges az állandó felügyelet, a figyelem szükségessége ugyanis a hatalom korlátainak a jele.

Alford megjegyzései igaznak tűnhetnek a fogvatartottakat „semmittevésre kényszerítő” normál börtönrészlegeken, a terápiás hangsúlyú intézetekben azonban a rehabilitációs törekvések intenzívebbé válásával párhuzamosan a megfigyelés és ellenőrzés mértéke is növekedni látszik. A nyugat-európai és észak-amerikai börtönök a közösségre helyezett hangsúly következtében egyre inkább mindenlátóvá (pontosabban: omniptikusá) váltak az elmúlt évtizedekben. Minél erősebben érvényesülnek az intézetben a rehabilitáció vagy a terápiás közösség elrendezésének elvei, annál jellemzőbb, hogy a megfigyelés joga és kötelessége immár nem egy csekély kisebbség (az őrség), hanem mindenki osztályrészévé válik.

Az Egyesült Államok terápiás börtönrészlegein szerzett terepmunka-tapasztalatok, illetve az elmúlt években hazai börtönökben végzett interjúkutatásaink alapján igyekszünk bemutatni azokat a változásokat, melyek során a terápiás hangsúlyú fegyházak egyre inkább az önszabályozásra és a sorstársak általi szabályozásra fókuszálnak az engedelmesség/együttműködés kikényszerítése során. Magyarországi adataink mindemellett arra is rámutatnak, hogy – az Irwin által megfogalmazott – „Klasszifikálj, válassz szét, különíts el!” politikája milyen módon egészül ki a személyzeti információszerzést erősítő, a fogvatartottak közötti szolidaritást gyengítő kontrolltechnikákkal.

Előadásunkban összefoglaljuk azt a jelenséget is, ahogyan az ún. menedzserializmus térhódítása a 21. századi börtönrendszerekben újabb dimenziót nyújt a lélek foucault-i értelemben vett kontrolljához, ahol a „szakemberek (például pszichológusok) hada” csak egyetlen elem a menedzser (a börtön-CEO) kontroll-eszköztárában.

Fleck Zoltán
ELTE ÁJK

A társadalmat meg kell védeni - az állami jogtól

A hatalom, kormányzás és ellenállás Foucault-i értelmezései képezik a kiindulópontját annak a gondolat kísérletnek, amely a normák képződésének alternatív útjait szándékozik feltárni. Foucault halála óta eltelt négy évtized alatt egyre nyilvánvalóbbá vált a hagyományos állami szabályozás válsága, Foucault fogalmával a normaképzés kauzális mechanizmusa. Ezek a tradicionális szabályozási logikák a kudarcok hatására hajlamosak a jogrendszer erőszakpotenciálját aktivizálni, az erőszakviszonyokat stabilizálni. Az alternatívák szükségességét tehát nem csak a hatékonyság csökkenése, a reguláció kudarca teszi nyilvánvalóvá, hanem az erőszak növelésének elviselhetetlensége is. A jogi szabályozás legsötétebb oldalainak (erőszak, „kauzális” momentumok) felvillantása után a normaképzés néhány átfogó alternatíva-keresési kísérletét ismertetem (Gabel, Teubner, Selznick), de részletesen csak Daston *“thick rule”* koncepcióját, amely közvetlen összefüggésbe hozható a *bricolage* jelenségével. Ez utóbbi a „szokatlanú tevés” speciális változataként is felfogható. A regulatív bricolage itt nem az autokratikus szabálybarkácsolás mechanizmusait jelenti, hanem az ezzel polárisan

szembeállítható, ellenállásként értelmezett hétköznapi szabály-dinamikát. A *Parrheszia* a hétköznapi normák megváltoztatásának segítségére siet. Ugyanakkor azt is szükséges tisztázni, hogy milyen kapcsolat van a hétköznapi ellenállás (De Certeau, Scott) és a fenti fogalmakkal összefüggésbe hozott ellenhatalmi szabályalkotás között.

Havrancsik Dániel

ELTE TÁTK

A hatalom helyiértéke. Foucault és Luhmann

Amennyiben következetesen képviseljük azt az elképzelést, hogy a szociológia a társadalmi rend körülményeit kutató tudomány, akkor e rend nem egyszerűsíthető le a hatalmi rendre, de ez utóbbinak a társadalmi rendben betöltött szerepéről a szociológiának számot kell adnia. A *szisztematikus* szociológia mint a társadalmi rend *általános és átfogó* tudománya a hatalmi viszonyokat más társadalomkonstituáló tényezőkkel való összefüggésében kell megjelenítenie. Azonban különös módon még a szisztematikus igényekkel fellépő szociológiai megközelítésekre is jellemző, hogy hatalomfogalmuk teoretikusan alulfejlett: a reflexszerűen citált szerzők többnyire az intézményesedett uralmi relációkra szűkített, vagy a represszió formáinak bemutatására szabott koncepciói nem fedik le a hatalmi viszonyok teljes területét, bennük a hatalom és más társadalomkonstituáló tényezők kapcsolata nincs kellő mértékben tisztázva.

Előadásomban pár releváns szempont megjelenítésével szeretnék hozzájárulni egy ezeken a hiányosságokon túllépő, hangsúlyosan szociológiai hatalomkonceptió kialakításához. Ennek a majdani szociológiai hatalomkonceptiónak 1) szakítania kell azzal a beállítással, amely a hatalmat adott alanyok tulajdonaként ábrázolja, vagyis *relacionálisnak* kell lennie; 2) segítenie kell annak tisztázásában, hogy pontosan milyen szerepet játszik a hatalom a társadalom *rendszerű összműködésében*; 3) alkalmasnak kell lennie annak a folyamatnak a leírására, amely *a hatalom diffúziójaként* nevezhető meg végül pedig 4) számot kell tudnia adni a hétköznapi tevékenységek mikroszintjén megtapasztalt „politika alatti”, *mikro-léptékű hatalmi viszonyokról*.

Minden valós és vélt különbségük ellenére Foucault és Luhmann hatalomra vonatkozó elképzelései e négy törekvés tekintetében konvergenciát mutatnak, és összekapcsolásuk lehetőséget kínál arra, hogy a fenti szempontokat figyelembe véve fogalmazzuk újra a hatalomra vonatkozó elképzeléseinket. Előadásomban Foucault részéről *A szexualitás története* első kötetében felvázolt hatalomkonceptióra, valamint a kormányozhatóság taglalásakor felbukkanó diffúzióval és rendszerű működéssel kapcsolatos meglátásokra koncentrálok. Luhmann részéről a kettős kontingenciát aszimmetrizáló szimbolikusan általánosított kommunikációs médiumként értelmező hatalomkonceptióhoz csatlakozom, abban az alakjában, ahogy az eredetileg a politikai részrendszernek még nem alávett formában megjelent korai munkájában.

Kalocsai-Kopanyicza Linda

ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola

A „Modern Nő” teste és a női testkép változása a modern nagyvárossá lett Budapesten sajtódiskurzusok tükrében

A női test működését az évszázadok során egyfajta rejtély, titokzatosság lengte körül. A 19. század végére a tudományok, különösen az anatómia, orvostudomány fejlődésével majd a 20. század elejére a freudi pszichológia kialakulásával a női test megismerése nagyobb teret

nyert, majd a sajtó elterjedésével a társadalom szélesebb közönsége is bepillantást nyerhetett annak addigi rejtélyes világába. Mindennek hatására a századfordulón kialakuló és a két világháború között megerősödő egészségkultuszról való diskurzus középpontjában a női test felfedezése, működése és szabályozása állt.

Előadásomban arra a fő kérdésre keresem a választ, hogy a „Modern Nő” teste, és ezen belül a női testkép miként formálódott, változott a századfordulón és a két világháború között a modern nagyvárossá lett Budapesten a sajtódiskurzusok tükrében, továbbá a “hatalom intézménye” által létrehozott normák között miként tudott változni, alakulni a női testről alkotott kép a társadalomban, főként a nagyvárosi középrétegben.

Vizsgálódásomban a korszak elismert reformszellemiségű orvosa, dr. Bród Miksa munkásságára támaszkodom, aki több a korszakban jelentős lapban és monográfiában népszerűsítette az egészséges testet írásaival. Kutatásom fókuszát a korszak két népszerű lapjának dr. Bród Miksa által szerkesztett orvosi melléklete – a századfordulóra vonatkozóan a Tolnai Világlapja orvosi melléklete, A nő mint házi orvos és a két világháború közötti időszakra vonatkozóan az Új Idők Szépség és Egészség rovat – diskurzusai képezik.

Sik Domonkos
ELTE TÁTK

Fájdalom és hatalom a modernitásban – Foucault vs. Scarry

Foucault a *Felügyelet és büntetés*ben amellel érvel, hogy a modernitásban a hatalom egyre inkább eloldódik a közvetlen fájdalomkózos logikájától. Ezzel szemben Elaine Scarry *The Body in Pain* c. munkájában amellel érvel, hogy a fizikai erőszak a hatalom bevésésének végső terepe. E két álláspontot ütköztetem az előadásban. A fájdalom kettős jelenség: egyrészt szándékolatlanul, sérülések vagy betegségek következményeként jelentkezik, másrészt szándékos, a hatalom bevésésére irányuló ártásból ered. A fájdalom fenomenológiájának mindkét aspektust figyelembe kell vennie: a fájdalom kezelésének újkori technológiáit és az erőszak modernizációs tendenciáit párhuzamosan kell rekonstruálni. Orvosi antropológiai forrásokra támaszkodva amellel érvelek, hogy a fájdalomnak a hatalom megalapozásában betöltött konstitutív szerepe nem tűnik el a foucault-i értelemben vett ’felügyelet’, valamint a diszkurzív ’kormányzási technológiák’ megjelenésével (melyek nem támaszkodnak direkt és demonstratív módon a fájdalomkózosra, szemben a premodern hatalommal). Ehelyett azok az intézményi aktorok, akik a fájdalom kezeléséért felelősek, akaratlanul is hatalmi ágenssé válnak, mégpedig nem közvetlenül a fájdalom okozásával, hanem közvetve, a fájdalom megszüntetésére alkalmas technológiákhoz való hozzáférés kontrollja révén.

Takács Flóra
ELTE TÁTK

A hatalom- és felügyeletgyakorlás átalakulása a késő modernitás korában két rendőri eljárásról szóló esettanulmány tükrében

Doktori disszertáciomban a rendőrség mint társadalmi intézmény társadalmi integrációban betöltött szerepét, működését és más cselekvőkkel, társadalmi alrendszerrel való együttműködését, kommunikációját vizsgáltam. A kutatás egyik legfontosabb kérdése volt, hogy az állam által monopolizált erőszakot legitim módon használó rendőrség a modern államok kiemelten fontos felügyelő és fegyelmező aktoraként hogyan gyakorolja a hatalmat, és milyen módon kontrolálja a vele kapcsolatba kerülő állampolgárokat. Vajon inkább a klasszikus modernitás korára jellemző foucault-i fegyelmezés eszközeivel és technikáival élnek, vagy

annak lehetünk szemtanúi, hogy a késő modernitás korában a felügyeletgyakorlás megváltozik, átalakul és kiterjed? A rendőrség valóban csak akkor lép színre, amikor a felügyelő társadalom más intézményei kudarcot vallanak és nyílt erőszak használatára van szükség, vagy más módon is részt vesz az állampolgárok kontrollálásában?

Előadásomban két gyülekezési törvény hatálya alá eső demonstrációról készült esettanulmányon keresztül mutatom be, hogy a felügyelet hogyan terjed ki térben és időben, milyen módon válik „cseppfolyóssá”, láthatatlanná, ellenőrizhetetlenné, illetve a nyílt erőszak használata mellett (helyett) hogyan terjednek el a bürokratikus és a diszkurzív felügyeletgyakorlás eszközei. Michel Foucault elmélete szerint a hatalom gyakorlása nem egyirányú, a hierarchikusan magasabb szintek felől „lecsorgó” akaratérvényesítés, hanem a „társadalom végein” megvalósuló folyamat, melyben a társadalom minden szegmense aktívan részt vesz. Kutatásom során ezért igyekeztem feltárni, hogy a rendőrség hogyan delegálja más cselekvőkre a felügyelet gyakorlását, és hogyan sarkallja arra az egyéneket, hogy saját magukat és egymást kontrollálják. Mivel a késő modernitás korában az egyének reflexív potenciálja megnő, megnyílhat annak lehetősége is, hogy a felügyeletgyakorlás demokratizálódjon és a megfigyelés iránya megforduljon, ezért előadásomban nem csupán a rendőrség cselekvéseire fókuszálok, hanem a szervezettel kapcsolatban álló egyének és szervezetek stratégiáit és a felügyelet kiterjesztésére adott reakciót is bemutatom.

Takács Erzsébet
ELTE TÁTK

Testek kormányzása. Biopolitika a francia mindennapokban

Az előadás kiindulópontja egy 2004-ben megjelent francia kötet, a *Gouvernement des corps*. Ebben a kötetben a szerkesztők Didier Fassin és Dominique Memmi olyan kortárs kutatásokat gyűjtötték össze, amelyek Foucault *gouvernementalité* és biopolitikai koncepcióját aktualizálják, valamint gondolják újra. Egyik kiindulópontjuk az a megállapítás, hogy Foucault – noha az alávettettek beszédét részlegesen tanulmányozta –, az elnyomottak tényleges cselekvésével nem foglalkozott. A kötet annak bemutatására tett kísérletet, mindez hogyan zajlik konkrétan, a mindennapokban. Másik kiindulópontjuk annak bemutatása, hogyan sokasodott meg a közhatalom eszköztára a későmodernitásban a test kormányzására, illetve a szubjektumok létrehozására vonatkozóan. Nemcsak a biopolitika tétje alakul át folyamatosan, de a kényszer és a szubjektíváció módjai, és az erre való reakciók is.

A kötet konkrétan hét területet mutat be. Ebből kettőt a magyar olvasók is ismerhetnek: Dominique Memmi diszkurzív felügyelet, és az orvosi mezőben megvalósult delegált biopolitika koncepcióját, valamint Didier Fassin „Kiállított test” című tanulmányát, mely a foucault-i koncepciót továbbgondolva teremti meg a biolegitimitás fogalmát, két esettanulmányon keresztül bemutatva. Memmi és Fassin munkásságát folyamatosan követem, ill. lehetőség szerint beépítem az MA képzés kortárs társadalomelméleti kurzusaiba: Memminek elsősorban az egészségügy és szociális szféra területére, Fassinnek az állam mindennapi működtetésére és a morális szubjektumokat konstruáló állami kormányzás területére fókuszáló kutatásait.

A tervezett előadás célja kettős. Egyfelől szeretném a kutatás másik öt területet bemutatni, mindezt kiegészítve a kötet megjelenése óta eltelt 20 év további fejleményeivel. Ezek: Luc Berlivet az „egészségnevelés”, az egészségügyi prevenciók kampányok, a „viselkedési kockázatok” normaváltozásain keresztül mutatja be a kormányzati erőfeszítések szubjektívizálódását, Alain Giami egy erekciót serkentő szer piaci térnyerésére szolgáló patológia konstruálását mutatja be, melynek társadalmi tétje az impotencia megítélése, mely megjelenhet szomatikus patológiaként vagy kényelmi termékként, amelyhez a hatóságok szabad hozzáférést biztosítanak mindenféle medikalizáció nélkül, a férfi szexualitáshoz és

annak rendellenességeihez viszonyulást, normalizációs folyamatát jeleníti meg. Martine Bungener olyan családokat vizsgál, amelyekre az állam, a közhatalom átruházza beteg vagy fogyatékkal élő családtagjaik orvosi ellátásának felelősségét. Ezekben a helyzetekben egyfelől visszanyernek bizonyos kontrollt szeretteik mindennapi élete és jövője felett, ugyanakkor a fejük felett hozott döntések és ezek következményei (életük teljes átszervezésének, vagy pl. szakmai karrierjük feladása) miatt ezt büntetésként is élik meg. Lilian Mathieu a prostitúció kriminalizálásának politikáját elutasító prostituáltak egyesületeinek célkitűzésein keresztül mutatja be a test feletti uralom kérdésének komplex valóságát, a prostitúciót elnyomó büntető állam, ill. az emberi és a szociális jogokat védelmező állam retorikája és eljárása közötti feszültséget hangsúlyozva. Daniel Borillo a homoszexuális párokat megillető jogok gyakorlatban érvényesülését vizsgálja, míg Marc Bessin és Marie-Hélène Lechien a börtönökben megjelenő emberiség és szolidaritás formáit vizsgálja olyan helyzetekben, amikor a börtönőrök vagy más alkalmazottak mulasztása miatt a raboknak kell rászorulni vagy fogyatékossgal élő cellatársuknak segíteniük, egy egyébként tipikusan az erőszak és uralom jellemezte környezetben.

Zombory Máté
ELTE TÁTK

Foucault és a fasizmus. Hogyan válik a politikai ellenállás életstílus-problémává?

Bár Foucault-nak nincs kidolgozott elmélete a fasizmusról, maga a probléma foglalkoztatta. Hogy mit gondolt róla, azt 1977-ben röviden kifejtette Gilles Deleuze és Felix Guattari *Anti-Ödipusz* című munkájának angol kiadásához írott előszavában, a könyvet magát a fasizmus ellen fellépő „művészetnek” (ars politico) nevezve. Foucault fasizmushoz fűződő ambivalens viszonyát előadásomban annak az antimarxista intellektuális útnak az állomásaként értelmezem, amely során – a 68-as baloldal több képviselőjéhez hasonlóan – lemondott az osztályelemzésről és a rendszerellenes forradalmi praxis lehetőségéről. A történet fonalát 1971-ben veszem fel, amikor Foucault elkötelezett politikai aktivizmusba kezdett, és felvázolom ennek szellemi-politikai környezetét, benne az antifasizmus alkotó szerepével. Foucault hallgatását ebben a közegben az ágens nélküli hatalom *Felügyelet és büntetésben* (1975) kifejtett elméletére vezetem vissza. Ezt követően Foucault rasszizmusról kifejtett gondolatait az 1970-es évek második felében lezajlott „kormányzati fordulatának” kontextusában elemzem. E fordulat következménye, egyfelől, egyfajta transzcendens történetiség, amelyben a rendszerellenes lázadás eseménye megmagyarázhatatlan, másfelől pedig, hogy az ellenállás az egyén önmagán végzett gondoskodásaként (etikaként) problematizálódik. Mindezt Foucault-nak az 1979-es iráni iszlám forradalomról tett, sokat vitatott állásfoglalásainak elemzésével támasztom alá.

Zsille Katalin
ELTE ÁJK

A fogyatékossgal élők és a jog kapcsolatának vizsgálata

Kutatásom a fogyatékossgal élő emberek helyzetét vizsgálja Michel Foucault hatalomelméletén keresztül. Indokolt azonban a fogyatékossgal élők, mint elemzett csoport szűkítése, mivel minden fogyatékossgai típus sajátos jellemzőkkel rendelkezik, így nem célszerű általánosságokban beszélni róluk. Kutatásomban leginkább a pszichoszociális fogyatékossgal élőkre koncentrálok és azt vizsgálom, hogyan működik a hatalom az egyének

és csoportjaik között, miként alakulnak ki diskurzusok, mik azok az alávetett tudások Foucault értelmezésében, és milyen szerepet játszik ebben a keretben jog.

A jogi eljárásokban a szakértői vélemények gyakran determinálják a fogyatékkal élők helyzetét, ám ezek az értékelések nem mindig tükrözik az érintettek valós szükségleteit és jogait. Foucault szemlélete szerint a hatalom a tudás formáin keresztül működik, és az orvosszakértők által létrehozott narratívák, például a „bolondság” vagy a mentális zavarok stigmatizáló mítoszai, kulcsszerepet játszanak ebben a folyamatban. A kutatásom egyik központi eleme, hogy rávilágítson, miként erősíti a jog ezeket a hatalmi diskurzusokat, és milyen szerepe van a szakértői bizonyításnak a cselekvőképesség korlátozásának jogi mechanizmusában.

Egy esettanulmányban egy skizofrén férfi narratív életútinterjúján keresztül mutatom be a gondnoksági eljárás hatásait. Ez az OTKA kutatás (FK 132513) részeként készült narratív életútinterjú jól illusztrálja, hogyan érvényesül a hatalom a jogi és szakértői diskurzusokban. A kutatás célja, hogy hozzájáruljon a fogyatékkal élők jogi környezetének kritikai elemzéséhez és az inkluzívabb rendszerek kialakításához.

*